

PRŮZKUMY PAMÁTEK V BAVORSKU

MODELY A REALIZACE V SYSTÉMU STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE¹⁾



DR. PHDR. RICHARD NĚMEC

Podle bavorské ústavy z 8. prosince 1946 (novelizace 2004) se Bavorsko v čl. 3,1–2 definuje mimo jiné jako „kulturní stát“, jenž chrání kulturní doklady dané epochy. V čl. 83,1 jsou definovány kompetence jednotlivých obcí, v čl. 141,2 povinnosti státu, obcí a korporací veřejného práva.²⁾ Bavorský památkový zákon z roku 1973 specifikuje v čl. 1 památky jako „lidmi stvořené věci či jejich části, jež pocházejí z historicky uzavřené epochy a jejichž zachování je s ohledem na jejich historický, umělecký, urbanistický, vědecký či etnologický význam v zájmu veřejnosti“.³⁾

Zákon tedy definuje pojem „památky“ velmi široce. Veškeré movité i nemovité věci, jež jmenovaná kritéria splňují, automaticky a bez dalších formalit ze zákona spadají pod toto určení. Zápis do listiny je *de jure* informativního charakteru. Jde o tzv. oznamovací, a nikoli konstitutivní systém (*nachrichtiges System*). Bavorská památková péče tedy také nezná kategorizaci podle významu. Této poměrně flexibilní definici památek odpovídá i heterogenní bavorská „památková krajina“. Vedle veřejností jako památky obecně akceptovaných pomníků, kostelů, radnic, hradů a zámků jsou to i selská stavení, remízy, stodoly,

1) Tento text je upravenou verzí referátu „Průzkumy památek Bavorsko – Česko: Modely a realizace“ předneseného na workshopu *Průzkum a dokumentace historických staveb. Současný stav, organizace, postavení ve společnosti, výhledy*, 23.–24. září 2010, Roztoky u Křivokláta – Křivoklát, organizováno Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze.

2) Bayerische Verfassung, 8. 12 1946 (novelizace 2).

Art. 3 Rechts-, Kultur und Sozialstaat

(1) Bayern ist ein Rechts-, Kultur- und Sozialstaat. Er dient dem Gemeinwohl.

(2) Der Staat schützt die natürlichen Lebensgrundlagen und die kulturelle Überlieferung.

Art. 83

(1) In den eigenen Wirkungskreis der Gemeinden (Art. 11 Abs. 2) fallen insbesondere ...; Erhaltung ortsgeschichtlicher Denkmäler und Bauten.

Art. 141 Denkmalschutz;

(2) Staat, Gemeinden und Körperschaften des öffentlichen Rechts haben die Aufgabe, die Denkmäler der Kunst, der Geschichte und der Natur sowie die Landschaft zu schützen und zu pflegen, herabgewürdigte Denkmäler der Kunst und der Geschichte möglichst ihrer früheren Bestimmung wieder zuzuführen, die Abwanderung deutschen Kunstbesitzes ins Ausland zu verhüten.

3) Bayerisches Denkmalschutzgesetz, 1973, Anwendung, Grundlage:

Art. 1; Begriffsbestimmungen

(1) Denkmäler sind von Menschen geschaffene Sachen oder Teile davon aus vergangener Zeit, deren Erhaltung aufgrund ihrer geschichtlichen, künstlerischen, städtebaulichen, wissenschaftlichen oder volkskundlichen Bedeutung im Interesse der Allgemeinheit liegt.

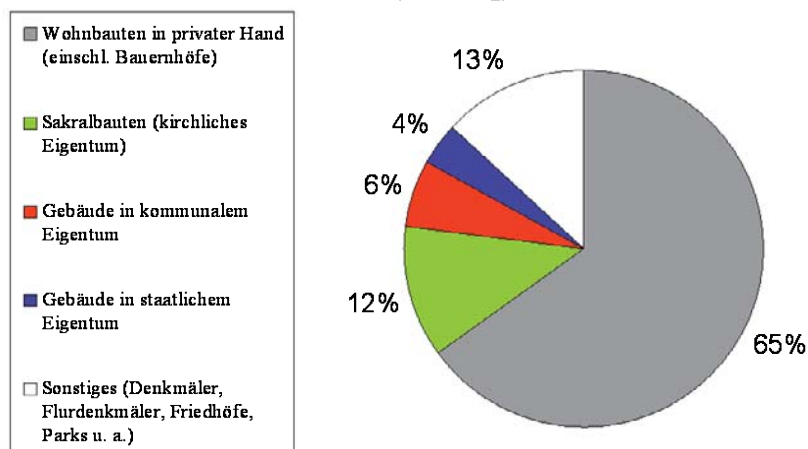
Art. 2; Denkmalliste

(1) Die Baudenkmäler und die Bodendenkmäler sollen nachrichtlich in ein Verzeichnis (Denkmalliste) aufgenommen werden.

(2) Die Eintragung erfolgt durch das Landesamt für Denkmalpflege von Amts wegen im Benehmen mit der Gemeinde.

(5) Die Liste kann von jedermann eingesehen werden.

Eigentumsverhältnissen der bayer. Baudenkmäler nach Fallgruppen
(Schätzung)



Obr. 1: Grafické zobrazení vlastnických poměrů památkové krajiny v Bavorsku, tj. 129 000 nemovitých památek, 940 chráněných zón, tzv. ensembles, 56 000 archeologických památek a 127 movitých památek. 65 % památek se nachází v osobním vlastnictví, z toho je 45 000 obytných domů a 25 000 selských stavení, 12 % je v majetku církve, 6 % v majetku obcí a pouze 4 % jsou v držení státu. Z celkového počtu budov v Bavorsku (cca 8 085 137) představují památky 1,5 % (tabulka BLfD).

industriální stavby, stejně jako movité památky, např. lokomotiva VT 420 001 z roku 1969, již byl rovněž nově přiznán památkový status. Památkový zákon, čl. 7, definuje samozřejmě i archeologické památky.⁴⁾

Z tohoto právního stavu vyplývá i počet památek v Bavorsku: 129 000 nemovitých památek, 940 chráněných zón, tzv. ensembles, určených relevantními hodnotami, jako jsou vodní a zelené plochy, 56 000 archeologických památek a 127 movitých památek. Velkou část, cca 45 000 památek, tvoří obytné domy, 25 000 jsou selská stavení v osobním vlastnictví. Teprve poté následují kostely, radnice, hrady, zámky, pomníky, kašny, kapličky ad. 65 % památek se nachází v osobním vlastnictví, 12 % je v majetku církve, 6 % v majetku obcí a pouze 4 % jsou v držení státu. Z celkového počtu budov v Bavorsku (cca 8 085 137) představují památky 1,5 % (obr. 1).

V zavedeném integrálním systému bavorské památkové péče vymezuje památkový zákon z roku 1973 kompetence památkového úřadu jako takového a v užším smyslu v čl. 12, 3, 5 i postavení stavebněhistorického průzkumu (dále SHP). V praxi se SHP staly nezbytnou a nedílnou součástí systému památkové péče, staly se – za předpokladu, že se slučují s úkoly úřadu vymezenými zákonem – jejími „pomocnými vědami“. Zvláště spadá do kompetence Zemského památkového úřadu:

1. působení při výkonu památkové péče,
2. zhotovování inventářů, tedy soupisů památek a vedení listiny památek (to je podstatný rozdíl oproti České republice, kde jsou soupisy i nadále usídleny v České akademii věd),
3. odborné poradenství a zhotovování posudků v příslušných záležitostech památkového zákona a péče.⁵⁾

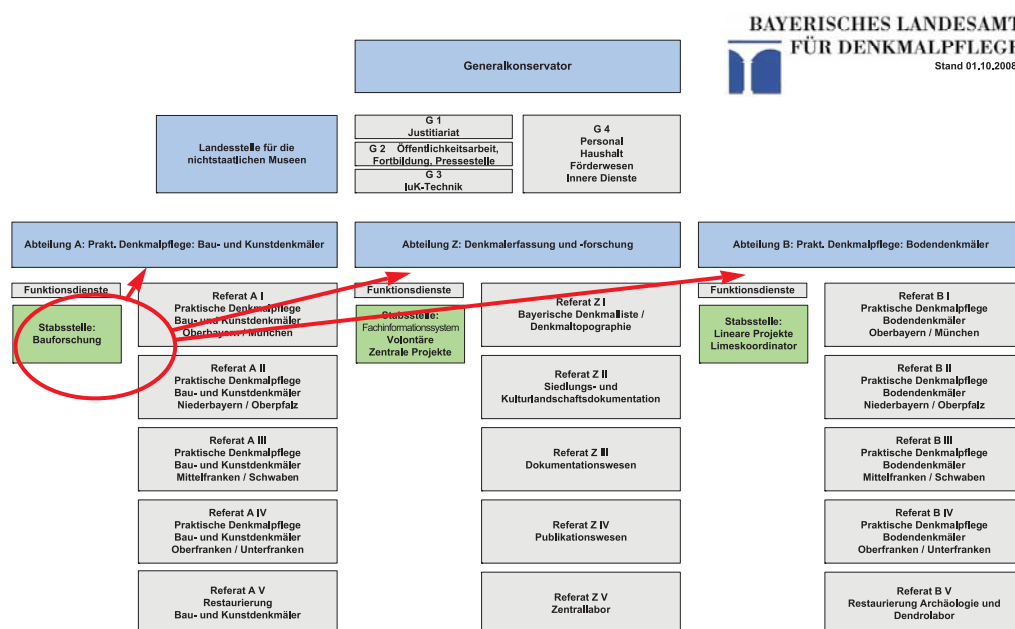
4) A to pochopitelně i z mladší a mnohdy z historicky zatížené doby. Jde např. o památky na Obersalzbergu, sídlo Adolfa Hitlera, Hermannu Göring, Alberta Speera ad. či v areálu Mühldorfer Hart, kde byl situován zbrojní průmysl firmy Messerschmitt. V současné době probíhá řízení ohledně zapsání části tohoto areálu, včetně komunikačních systémů, haly, ve které byla montována letadla, i provizorních prostor určených vězňům, do Bavorské listiny památek.

5) Art. 12

(2) Dem Landesamt für Denkmalpflege obliegen die Denkmalpflege und die Mitwirkung beim Denkmalschutz. Die Denkmalpflege umfasst auch die Erforschung der Denkmäler, soweit solche Vorhaben mit den sonstigen Aufgaben des Landesamts für Denkmalpflege in unmittelbarem Zusammenhang stehen und mit diesen vereinbar sind.

Insbesondere hat es folgende Aufgaben:

1. Mitwirkung beim Vollzug dieses Gesetzes und anderer einschlägiger Vorschriften nach Maßgabe der herzu ergangenen und ergehenden Bestimmungen;
3. Erstellung und Fortführung der Inventare und der Denkmalliste;
5. fachliche Beratung und Erstattung von Gutachten in allen Angelegenheiten des Denkmalschutzes und der Denkmalpflege;



Obr. 2: Organizační schéma demonstruje postavení pracoviště SHP, štábu v rámci BLfD (Stabsstelle – Bauforschung). Pracoviště SHP dodává posudky pro všechna tři oddělení: jak praktické památkové péči (A), tak i pro oddělení evidence a průzkumu památek (Z) a v poslední době ve zvýšené intenzitě i oddělení praktické archeologie (B) (www.blfd.bayern.de/meldien/organigramm.pdf).

Organizační schéma názorně demonstruje postavení pracoviště SHP, štábu v rámci BLfD (Stabsstelle – Bauforschung). Pracoviště SHP dodává posudky pro všechna tři oddělení: jak praktické památkové péči (A), tak i pro oddělení evidence a průzkumu památek (Z) a v poslední době ve zvýšené intenzitě i oddělení praktické archeologie (B) (obr. 2).

Zakotvení památkové péče v bavorské ústavě (1946) a v bavorském památkovém zákoně (1973) je odrazem dlouhodobého vývoje, je de facto společenským konsenzem, jehož počátky, stejně jako institucionalizace památkové péče a inventarizace památkového fondu, sahají do počátku 19. století. Zejména král Ludvík I. (1786–1868, vládl 1825–1848) se zasazoval za institucionalizovanou památkovou péči a v roce 1835 založil *Generální inspekci sochařských říšských památek*, čímž položil i základy k bavorské inventarizaci. Vzniklý referát však nebyl zřízen jako samostatný orgán, nýbrž byl přiřazen k nejvyššímu stavebnímu bavorskému úřadu, který řídil stavitel Leo von Klenze (1784–1864). Dobový ideál, pregnantně vyjádřený Klenzovými stavbami,⁶⁾ odpovídal historizujícím snahám krále Ludvíka I. a byl i projevem cílené péče o „kulturu vzpomínek“, přičemž památková péče a její zakotvení jako odborné instituce tvořily jednu její fazetu. Tematizována byla však i periferie: Walhalla a Befreiungshalle v Dolním Bavorsku, Pompejanum v Aschaffenburgu a další monumenty stejně jako péče o stávající památkový fondus, např. bývalého říšského města Dinkelsbühl ve Středních Frankách, jsou dokladem tohoto programu.⁷⁾

Roku 1852 nařídil král Maximilián II. opatřit historické budovy a zdi v celém Bavorsku upomínkovými cedulemi. Za tímto účelem byly zhotoveny také inventarizační listiny. Roku 1868 povolal Ludvík II. prvního „generálního konzervátora“ pro památkovou péči, kterým se stal Jakob Heinrich von Hefner-Alteneck (1811–1903), jenž tuto funkci vykonával zároveň s funkcí ředitele, tedy v tehdy běžné personální unii roku 1855 založeného Bavorského národního muzea. Úkolem generální inspekce byla ochrana památek, především však vědecké zpracování „sbírky předloh“.⁸⁾

6) Např. Ludwigsstrasse, Feldherrnhalle, Siegestor, Staatsbibliothek, Königplatz, Glyptothek, Propyläen, Antikensammlung, Alte Pinakothek, Ruhmhalle/Bavaria na Theresienwiese.

7) Král Ludvík I. – památkář – příkazuje například v roce 1826 zachování středověkých městských hradeb s příslušnými věžemi a branami říšského města Dinkelsbühl. Město Dinkelsbühl, jež bylo jako jedno z prvních měst již na konci 18. století bavorskými geografy katalogizováno, se zachovalo v této podobě prakticky dodnes a stalo se, v neposlední řadě pro svou ojedinělou podobu, kulturním centrem tohoto regionu.

8) Kompetence a zásady památkové péče nebyly v této době ještě přesně definovány, závislost památkové péče na muzeálním provozu či tradici *architekta-stavebníka* byla samozřejmá a byla vyjádřena i v prosbě bavor-

Od roku 1885 bylo úkolem generálního konzervátora Wilhelma Heinricha Riehla shromáždit roztroušené materiály týkající se inventarizace (soupisu) památek. V roce 1887 pracovali umělecký historik Berthold Riehl a architekt Gustav von Bezold zásady vědecké inventarizace, v roce 1892 vyšel první svazek Ingolstadt, přičemž v pravidelných intervalech následovaly další svazky věnované jednotlivým bavorským městům. První svazek vyšel pouze s minimální obrazovou přílohou, další inventáře – soupisy – již obsahují kresby a půdorysy, postupně přibývají i fotografické přílohy. Dne 6. září 1908 podepsal princ Luitpold (1821–1912, regentem od roku 1886) *Nejvyšší nařízení*, platné k 1. listopadu 1908, kterým se doposud s ředitelstvím bavorského národního muzea spojené Generální konzervatorium pro památky a pamětihodnosti Bavorska osamostatnilo, a bylo tímto podřízeno pouze státnímu ministerstvu jako samostatný orgán se sídlem v Mnichově. Nařízení, jež de facto zakotvilo postavení památkové péče v Bavorsku, platí dodnes, i po 100 letech, a nezměnilo se ani hlavní sídlo úřadu.⁹⁾ Generálním konzervátorem byl jmenován k 1. listopadu 1908 Georg Hager (1908–1929). Do jeho funkčního období spadá také přejmenování Královského generálního konzervatoria (Königliches Generalkonservatorium) na Bavorský zemský úřad pro památkovou péči (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege), krátce BLfD. Kunsthistorik Hager byl již několik let činný v inventarizaci památek, jež také tvořila a stále tvoří těžiště práce úřadu. Georg Hager formuloval zásady pro inventarizaci,¹⁰⁾ Felix Mader (1867–1941) je uplatnil v praxi. Mader patřil k malé skupině uměleckých historiků (promoval k tématu pozdně gotického sochařství) a katolických kněží činných na památkovém úřadě. Pocházel z Horní Falce a započal své působení na památkovém úřadě již v roce 1906, přičemž se v roce 1920 stal hlavním konzervátorem a vedoucím oddělení inventarizace.¹¹⁾ Výsledky katalogizace a inventarizace byly předkládány průběžně v monumentálním díle, jež je v modifikované podobě doplňováno prakticky dodnes. Mader byl autorem 21 inventářů a na jedenácti se podílel, zejména k památkové krajině v Horní Falci a středních Frankách.¹²⁾

Druhá světová válka znamenala obrat v dějinách průzkumů památek a jejich metodice, zejména však radikální proměnu inventarizačních metod. Požadovány byly zejména výstupy se zhuťněnými informacemi, tj. fotografická vyobrazení, stavební průzkum jako takový pozbyl s ohledem na rozsah válkou způsobených škod na významu. Výmluvným dokladem byl projekt inventarizace vybraných objektů z plánované „tisícileté říše“ na přímý rozkaz Adolfa Hitlera. Dokumentovány jsou objekty z Německa, Itálie, Polska, Ruska a Čech. V Čechách a na Moravě byly katalogizovány vybrané objekty v Chomutově, Duchcově, na Grabštejně, v Kladrubech, Litoměřicích, Opavě, Oseku, Praze, Rajhradě a Velkých Losicích.

ského Sdružení architektů a inženýrů, tedy nikoli památkářů, z 24. prosince 1881, adresované bavorskému ministerstvu vnitra, ve které žádají „dle možností přesnou a komplexní inventarizaci dochovaných památek“.

9) Ve čtyřsvazkové publikaci vydané k jubilejnímu roku 2008 a řadě doprovodných výstav rekapituloval Bavorský zemský památkový úřad svoji historii a nastínil i budoucnost. Ve svazku nesoucí název *Perspektivy* se autoři např. zabývají otázkou zachování památek s ohledem na fenomény spojené s demografickými a migračními procesy či s nikoli neproblematickými menšinami pocházejícími z jiného kulturního prostředí, definované jinou škálou hodnot. Srov. *Greipl Egon Johannes (ed.): 100 Jahre Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege 1908–2008*, sv. 1–4. München – Regensburg 2008. Zde uvedené citáty, stejně jako údaje k historickému kontextu, vzniku BLfD ad.

10) Hager upřesnil metodiku a schéma pro tyto soupisy, jež zahrnovala: účel inventáře; časové vymezení; vlastnické vztahy; úplnost inventáře; způsob zpracování a popis; vyobrazení; mapy; vydání tiskem; způsob vydání.

11) *Knipping Detlef*, Bis heute wertvoll: Felix Mader und das Inventar zur Stadt Passau, in: *Greipl Egon Johannes (ed.), 100 Jahre Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege 1908–2008*, sv. 3, München – Regensburg 2008, s. 89–91.

12) Maderovy soupisy jsou systematicky zpracované a mají vysokou vypovídací hodnotu. Závěry Mader podkládal stavebněhistorickými průzkumy, doplněnými odpovídající plánovou a informativní fotografickou dokumentací, a položil tak základy vědecky formulovaného inventáře. K Felixi Maderovi se váže jedna pro obor příznačná historka. V roce 1931 po vydání standardního soupisu k již jmenovanému městu Dinkelsbühl obdržel Mader dopis od mnichovského, v Praze uznávaného (dodnes citovaného) a v období nacionalsmu velmi angažovaného historika umění Wilhelma Pindera. Pinder odsoudil Maderův inventář na základě dvou marginálních detailů: „Eine wirkliche wissenschaftliche Höhe ist das nicht!“ (Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Bestand P 227: Dopis Wilhelma Pindera Felixu Maderovi, 14. 3. 1931). Samozřejmě se Pinder mýlil, jeho kritika je však symptomatická pro vztah předválečné památkové péče a dějin umění na německé půdě, jehož dědictví je citelné dodnes. O to více je nutné vyzdvihnout tzv. Vídeňskou školu dějin umění, pro níž byla památková péče zcela samozřejmě univerzitním tématem.

nách. Díky iniciativě Centrálního institutu pro dějiny umění v Mnichově a Magdeburského indexu jsou tyto snímky již digitalizovány.¹³⁾

Navíc již v roce 1940 podnikli němečtí zemští konzervátoři cestu po Francii za účelem studia účinků „moderních“, tedy německých zbraní. Tak znělo zdůvodnění generálního konzervátora Georga Lilla ministerstvu kultury. Do jaké míry se však podařilo památky před těmito moderními zbraněmi ochránit, ukazují příklady měst Norimberk, Augsburg, Mnichov či Würzburg. Základní předválečné postuláty památkové péče, formulované Georgem Dehiem (konservieren, nicht restaurieren), a obhajoby ceny stáří Maxe Dvořáka (Alterswert) se jeví s ohledem na válečné pohromy, ale i dosavadní metodiku průzkumů památek, jako naprosto odtržené od reality.¹⁴⁾ Právě za války pořízené diapositivy se proto staly nepostradatelným materiálem při poválečných rekonstrukcích.

Poválečná doba, ovlivněná metodickými premisami jednotlivých konzervátorů, s sebou nesla i změny v oblasti výzkumu památek. Zejména Heinrich Kreisel, generální konzervátor v letech 1957–1963, upevnil organizaci zemského památkového úřadu. Metodicky se oprostil od estetizující koncepce „konzervátora – umělce a stvořitele“ a spolu s restaurátorem a uměleckým historikem Janem Taubertem vypracoval metodiku, jež spočívala na precizně přírodovědeckými metodami definovaném nálezu. Kreisel zavedl tzv. krátké inventáře (*Kurzinventar*), jež měly poskytovat jen nejn nutnější informace. Torsten Gebhard, generální konzervátor v letech 1963–1974, se podílel na přípravě v úvodu citovaného památkového zákona z roku 1973, společně s ministerským radou Wolfgangem Eberlem a poslancem Erichem Schosserem. Michael Petzet prosazoval metody tzv. analytické, Egon Johannes Greipl, do roku 2013 úřadující generální konzervátor, pak metody integrální památkové péče.¹⁵⁾

Pojem stavební průzkum (*Bauforschung*) použil poprvé Armin von Gerkan v roce 1924. V jeho pojetí měl stavební průzkum, převážně prováděný architekty, doplnit poznatky klasické archeologie. Stavebněhistorický průzkum jako metoda se měl v jeho pojetí vyrovnávat s historickým objektem jako takovým a nikoli pouze daný objekt „kontrolovat“. ¹⁶⁾ V dnešní době zcela samozřejmá, tehdy však převratná teze.

Příznivé podmínky pro SHP vytvořilo zejména zákonné upevnění památkové péče v roce 1973. Předcházející „hospodářský zázrak“ umožnil i zázraky v památkové péči: rozpočet BfLD byl zhruba čtyřikrát vyšší než dnes, památková péče byla navíc podporovaná na politické úrovni a akceptovaná obyvatelstvem. Všeobecný entuziasmus pro kulturní dědictví a jeho zachování byl vyjádřen Chartou Evropské rady a založením Německého národního výboru pro památkovou péči (*Deutsches Komitee für Denkmalschutz*) v roce 1973 a vyústil v široce podporovanou akci Rok památkové péče 1975. V takovéto situaci vznikala do dnešní doby aplikovaná tzv. jihoněmecká „škola“ SHP. Jejím nepsaným zakladatelem byl Gert Mader, pocházející původně z předválečného Brna, jenž poukazoval na zásadní význam průzkumů památek a vyzdvihl několik aspektů: SHP nahlížel jako pomocnou vědu, jako prostředek k analyzování škod. Dějinám umění, resp. architektury zprostředkovává SHP sice dokonalou znalost objektu, pro Madera byl ale relevantní jeho přínos pro praktickou památkovou péči, SHP viděl jako nezbytný předpoklad k zachování památky a nikoli jako samoučelné badání.¹⁷⁾ Průzkum Mader neprováděl systematicky, nýbrž pouze pro určitou stavbu, resp. pro určitý stavební segment, což je model uplatňovaný dnes například i v Nizozemsku, v ČR spadající dnes do kategorie tzv. operativního průzkumu a dokumentace (OPD). Také díky po několik desetiletí působícímu wittenberskému památkáři Günteru Ecksteinovi vznikl model precizně zaměřeného objektu a jeho cíleného uplatně-

13) <http://www.zi.fotothek.org/Laender>. Zemský bavorský úřad uchovává 8 000 diapositivů.

14) *Mahringer Paul*, Geschichte und Zukunft der Inventarisierung in Österreich, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 3/4, 2010, s. 231–252; *Jonathan Blower*, Max Dvořák, Franz Ferdinand and the Katechismus der Denkmalpflege, Umění 2010, s. 433–444.

15) *Petzet Michael*, Grundsätze der Denkmalpflege. Jahrbuch der Bayerischen Denkmalpflege 41, München 1941, s. 227–239; *Greipl* 2008, o. c. v pozn. 9.

16) *Gerkan Armin von*, Die gegenwärtige Lage der archäologischen Bauforschung in Deutschland, Zentralblatt der Bauverwaltung 44, 1924, s. 375–377.

17) *Mader Th. Gert*, Angewandte Bauforschung (Materialien aus dem Institut für Baugeschichte, Kunstgeschichte, Restaurierung mit Architekturmuseum / Technische Universität München. Fakultät für Architektur: Baugeschichte), Darmstadt 2005.

ní v praktické památkové péči.¹⁸⁾ Metodika je platná a rovněž kritizovaná dodnes, zejména v mnohdy uměle vyhocených pozicích „zaměřovat“, či „kreslit“, a tudíž památce lépe porozumět, a v otázce, do jaké hloubky je nutné SHP provádět. Praxe ukazuje, že optimální, a to nejen z finančního hlediska, je kombinace těchto metodických přístupů.¹⁹⁾

SHP byly v uvedené době praktikovány i na půdě německých a švýcarských univerzit. Pro Detharda z Winterfeldu (promoval a habilitoval se k tématu stavební dějiny bamberského dómu, 1979) však měl SHP architektury, v konečném výstupu prezentovaný jako plán či kresba, pouze nálezořovou funkci. Tato pozice je dnes sice překonaná, přesto díky ostré kritice čistě formalistických studií (kritika dizertace Petra Kurmana²⁰⁾) a argumentaci na základě SHP (studie k St. Denis) iniciovala etablování SHP i v oblasti vysokých dějin umění.²¹⁾ Dethard z Winterfeldu metodicky rozlišoval mezi stavebními dějinami, jež se zabývají historickými souvislostmi, stavebními průzkumy s těžištěm v jednotlivých objektech či jejich částech a historií architektury jako stylistickou a přehledovou disciplínou. SHP byly samozřejmě provázány i kritickými hlasy. Již v roce 1985 se Dieter Kimpel a po něm Willibald Sauerländer obávali pouhého shromažďování faktů na úkor metodických reflexí.²²⁾ V poslední době důsledně propagují Ernst Badstübner, Johannes Cramer, Wolf Schmidt, Ulrich Georg Grossmann a další SHP, ale i operativní průzkum a dokumentace jako uměleckohistorický průzkum či uměleckohistorickou inventarizaci a jeho reaktivizaci pro další uměleckohistorické interpretace.²³⁾ Striktní dělení na pozadí sociologického a částečně i typologického studia mezi dějinami umění, jež jsou povětšinou zastupovány farními kostely a kláštery, a etnografií, zde zastupovanou selskými staveními a vesnickými kostely, sice není pro integrální a mezioborové pojetí stavebních dějin přínosné, přesto dalo vzniknout dalším specializovaným oborům, jako jsou výzkumy se zaměřením na obytné domy (*Hausforschung*) či vznik skanzenů a s tím spjaté průzkumy hrázdného zdiva. Reprezen-

18) Eckstein Günter (ed.), *Empfehlungen für Baudokumentationen. Bauaufnahme-Bauuntersuchung*. Landesamt für Denkmalpflege Baden-Württemberg, Stuttgart 1999; také: Weferling Ulrich – Heine Katja – Wulf Ulrike (eds.), *Von Handaufmass bis High Tech: Messen, Modellieren, Darstellen. Aufnahmeverfahren in der historischen Bauforschung*, Interdisziplinäres Kolloquium vom 23.–26. Februar 2000. Veranstaltet von den Lehrstühlen für Baugeschichte und für Vermessungskunde der Brandenburgischen Technischen Universität Cottbus, Mainz am Rhein 2001; srov. Schumann Dirk (ed.), *Bauforschung und Archäologie. Stadt- und Siedlungsentwicklung im Spiegel der Baustrukturen*. Berlin 2000; Bruschke Andreas (ed.), *Bauaufnahme in der Denkmalpflege* (MONUOCThema02, Fraunhofer Informationszentrum Raum und Bau IRB). Stuttgart 2005.

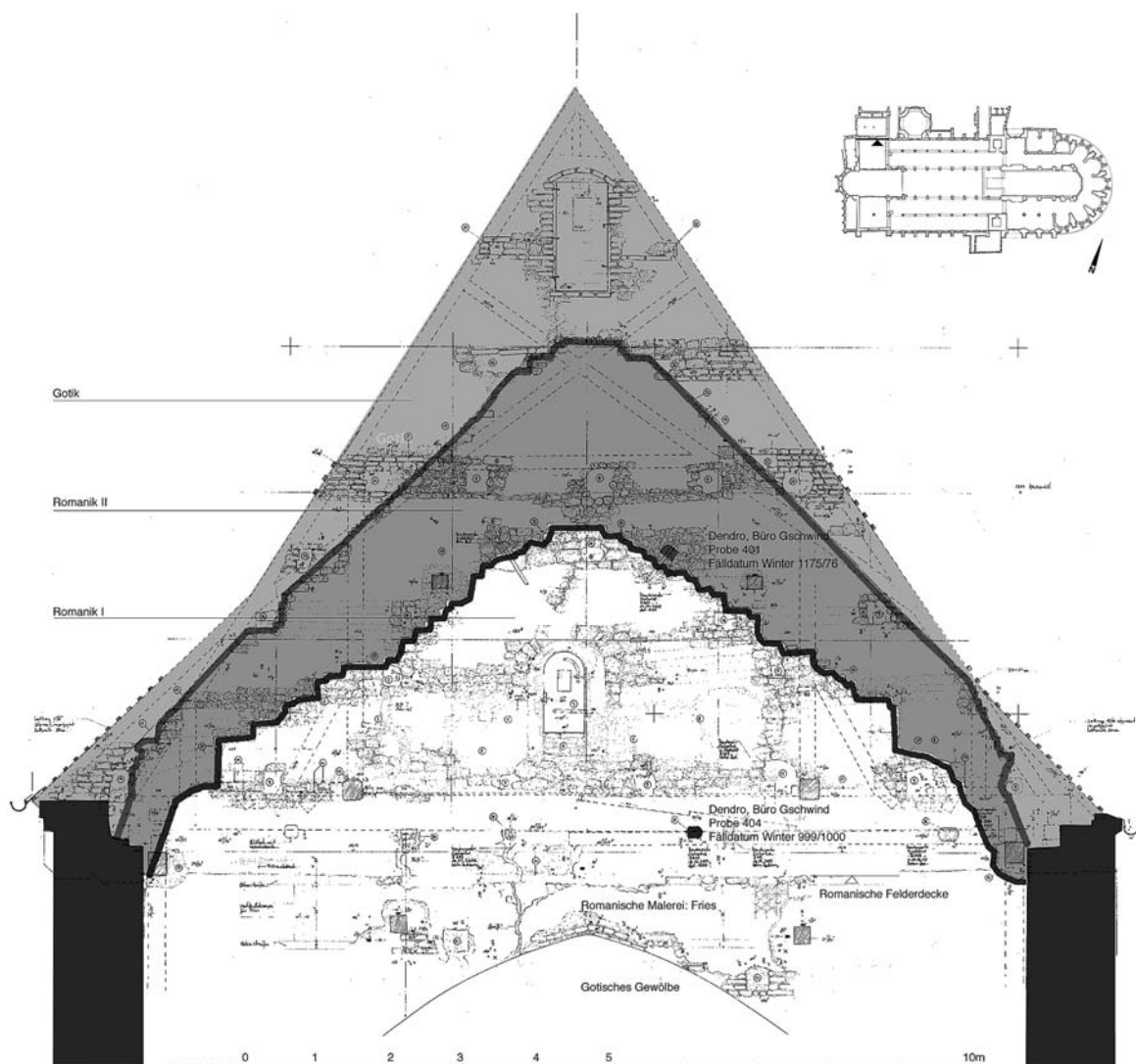
19) Přičemž již Tilman Breuer, vedoucí oddělení inventarizace na bavorském památkovém úřadě, známý snahou o dokonalou fotografii, tedy reprodukce památky, považoval inventarizaci a podrobný průzkum za základní předpoklad k zachování památek. Srov. Breuer Tilman, *Erfassen und Dokumentieren: Wissenschaftliche Methoden zur wertenden Darstellung geschichtlicher Überlieferung*, in: *Erfassen und Dokumentieren im Denkmalschutz*. Bonn 1982, s. 11–16. Jistým protipólem této jihoněmecké školy byla na druhé straně železná opora velmi progresivní metodika bývalého SÚRPMO, jež byla založena na úzké spolupráci historika, případně archiváře, uměleckého historika a architekta. „Luxus“ zhotovovat k vybraným objektům tzv. pasporty je v evropském měřítku ojedinělý, a jak se zdá, zatím i nepřekonaný. Byl podmíněn jednak příznivými politickými podmínkami, jež umožnily zřízení ústavu financovaného státem, a v podstatě negativní kategorizaci, a tudíž redukcí památek na cca 20 000 dle tzv. významu, dnes definován v § 2 českého zákona o památkové péči.

20) Dethard von Winterfeld, (Recenze) Peter Kurmann, la cathédrale Saint-Etienne de Meaux, étude architecturale, Genf 1971, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 36, 1973, s. 187–200. Srov. Peter Kurmann, *Eine Rezension und ihre Folgen*. Dethard von Winterfelds Untersuchungen zur französischen Gotik, in: *Meisterwerke mittelalterlicher Architektur* (Festschrift Dethard von Winterfeld zum 65. Geburtstag, hg. von Ute Engel u. a., Regensburg 2003, s. 41–44.

21) Winterfeld Dethard von, *Gedanken zu Sugers Bau in St.-Denis*, in: Engel Ute – Kappel Kai – Meier Claudia Annette (eds.), *Dethard von Winterfeld. Meisterwerke mittelalterlicher Architektur. Beiträge und Bibliografie eines Bauforschers*. Regensburg 2003, s. 303–318 (poprvé publikováno in: Steigerwald Frank Neidhard (eds.), *Martin Gosebruch zu Ehren. Festschrift anlässlich seines 65. Geburtstages am 20. Juni 1984*. München 1984).

22) Kimpel Dieter, *Zur Sozialgeschichte des Handwerks*, in: *Baugeschichte und europäische Kultur I*. Berlin 1985, s. 37–46, zejm. 41; Sauerländer Willibald, *Gothic Art Reconsidered: New Aspect and Open Questions*, in: *The Cloisters. Studies in Honour of the 50th Anniversary*, New York 1992, s. 26–40.

23) Badstübner Ernst, *Bauforschung und Kunstgeschichte*, in: Cramer Johannes – Goralczyk Peter – Schumann Dirk (eds.), *Bauforschung – eine kritische Revision. Historische Bauforschung zwischen Marketing und öffentlichem Abseits*. Berlin 2005, s. 157–172. Grossmann Georg Ulrich, *Einführung in die historische und kunsthistorische Bauforschung*. Darmstadt 2010, zejm. 7–26; Cramer Johannes, *Bauforschung und Denkmalpflege. Umgang mit historischer Bausubstanz*. Stuttgart 1987, s. 10, požadoval systematický pohled na zkoumaný objekt. Schmidt Wolf, *Das Templerhaus in Amorbach*. Arbeitshilfe des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege. München 1991, s. 38; Schirmer Wulf, *Bauforschung an den Instituten für Baugeschichte der Technischen Hochschulen, Bauforschung und Denkmalpflege* 1987, s. 25–29, zde s. 25, přičemž zejména vydvíhl opět funkci uměleckohistorické inventarizace.



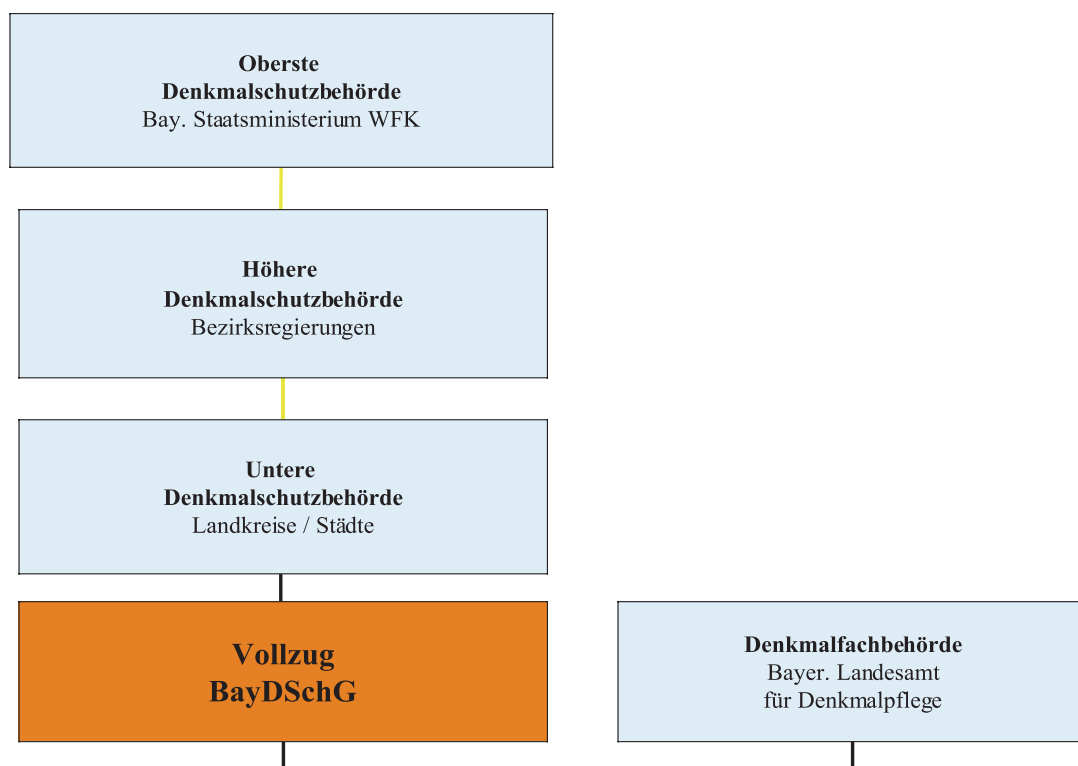
Obr. 3: Augsburg. Řez severním transeptem východní části dómu (Reinhold Winkler. Büro für baugeschichtliche Forschungen).

tativní jsou v tomto směru zejména práce Konrada Bedala, dlouholetého ředitele skanzenu Bad Windsheim (*Neustadt-Aisch-BD Windsheim, Mfr.*).²⁴⁾

Systematicky se však SHP dnes zpracovávají pouze na jednotlivých univerzitách. Mnichov a Bamberg v Bavorsku (dále také Berlín a Chotěbuz) nabízejí památkovou péči jako studijní obor na samostatně zřízených institutech či v rámci Technických univerzit a systematicky se zabývají výukou a zpracováváním SHP na vybraných objektech, jako je např. řezenský dóm (SHP zpracováváný od roku 1989 a připravovaný k nové publikaci).²⁵⁾ Zvýšená aktivní činnost univerzit při provádění SHP s sebou ovšem nese jeden velmi negativní jev: kvůli dumpingovým cenám takto prováděných SHP je ohrožována existence řady profesionálních soukromých firem nabízejících SHP.

24) Bedal Konrad, *Fachwerk vor 1600 in Franken. Eine Bestandsaufnahme*, Bad Windsheim, Petersberg 2006. Srov. <http://www.freilandmuseum.de/v02/pub/index.html?navID=de1&poolID=2&IDS=yrLNTiJc>

25) 9. prosince 2010 byl prezentován nový obrazový svazek z nově plánované pětidílné řady k řezenskému dómu vydaný BLfD (Hubel Achim / Schuller Manfred: *Der Dom zu Regensburg. Tafelband (Die Kunstdenkmäler von Bayern. Neue Folge 7, 5)*, Regensburg 2010). Srov. Schuller Manfred, *Bauforschung*, in: *Der Dom zu Regensburg. München – Zürich 1989*, s. 168–223, zde s. 168; Peter Morsbach (ed.), *Der Dom zu Regensburg: Ausgrabungen, Restaurierung, Forschung (Projekt: Hubel Achim, Schuller Manfred, Fuchs Friedrich)*. *Kunstsammlungen des Bistums Regensburg*, Bd. 8, München – Zürich 1989. Právě Manfredem Schullerem v 80. letech definovaný a dodnes vyučovaný stavební průzkum jako věda v terénu je nutné chápat v tradici samostatně agitujícího badatele, jenž pokrývá sice zvolený segment badatelského zájmu (tedy v terénu), nikoli však celý rejstřík, který stavba poskytuje.



Obr. 4: Role BLfD v systému státní památkové péče jako odborného poradce. Na výkonu státní památkové péče se v Bavorsku podílí 131 nižších památkových úřadů (BLfD).

V běžné památkářské praxi jsou SHP prováděny nesystematicky a jsou vždy vázány na konkrétní zakázku. Provádění SHP není v Bavorsku licenčně chráněno a z toho důvodu není znám přesný počet kancelářů, jež tyto služby poskytují. BLfD však spolupracuje pouze s kvalifikovanými 20 až 30 kancelářemi, jež mají sídlo v Bavorsku, a také s cca 5 externími mimobavorskými kancelářemi, jejichž profil je velmi různorodý. Vedle absolventů oborů památkové péče poskytují SHP i historici umění, architekti, inženýři, statici a měřiči.

BLfD je nositelem dlouholetého projektu, v rámci něhož je úspěšně zpracováváno biskupské město Bamberg. Poslední svazek publikačních výstupů tohoto projektu, tzv. velký inventář, se věnoval benediktinskému klášteru sv. Michaela s opatským kostelem, konventem, hospodářskými budovami a zahradami, zmíněnému již kolem roku 1015. Pojednány jsou i části soustředěné okolo tzv. Imunity, obklopené v současné době vilami a domy. Stejně jako v dosavadních svazcích, jsou i zde sledovány zejména urbanistické vztahy, v detailu pak historie jednotlivých domů.²⁶⁾

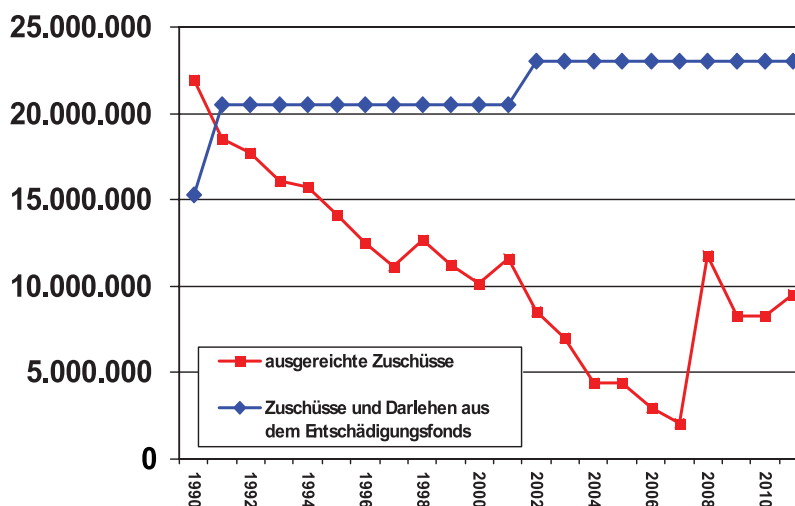
Dalším aktuálním příkladem je SHP augsburského dómu v rámci pětileté sanace krovu a nosných zdí, na jehož restaurátorském konceptu se BLfD významně poradensky podílel. Sanaci financoval bavorský stát sedmimístnou částkou, 10 % z toho tvořilo SHP, fotogrammetrická zaměření, mapování škod a restaurátorské práce na ottonských freskách (obr. 3). V rámci SHP se podařilo na základě přírodovědných disciplín (dendrochronologie, C 14) prokázat dataci příčné lodi již k roku 999, určit přesněji i relativní chronologie a revidovat některá starší tvrzení (*Norbert Lieb, Denis A. Chevalley*). I v tomto případě BLfD výsledky patřičně mediálně ošetřilo.²⁷⁾

Augsburský příklad dokumentuje význam SHP pro poznání stavebních dějin, především však postavení SHP v systému a výkonu státní památkové péče v Bavorsku. V případě plánované stavby, zde statického zabezpečení krovu augsburského domu, podá žadatel (Stavební úřad Augsburg) žádost o povolení na příslušném nižším, případně vyšším

26) Die Kunstdenkmäler von Bayern / Immunitäten der Bergstadt Stadt Bamberg – Band 3.4: Michelsberg und Abtsberg; 3.4, hg. v. Bayer. Landesamt für Denkmalpflege, bearb. v. Tilmann Breuer / Christine Kippes-Bösch / Peter Ruderich, München 2010. K dalším publikacím BLfD srov: <http://www.blfd.bayern.de/denkmal-erfassung/publikationswesen/index.php>.

27) Srov. tiskovou zprávu BLfD z 13. 9. 2010.

Entwicklung der Haushaltsmittel (Nettobeträge = ausgereichte Zuschüsse TG 75 + VE + Mittel a. Kont.) Gesamtbayern in Euro



Obr. 5: Financování památkového fondu z tzv. Fondu odškodnění (Entschädigungsfonds), jehož celkový roční objem se pohybuje okolo 23 milionů eur (BLfD).

a nejvyšším památkovým úřadě, jenž má za povinnost informovat BLfD a vyžádat si od něj odborný posudek k připravované renovaci. Odborný posudek slouží jako podklad k rozhodnutí o povolení a stanovuje i budoucí dílčí kroky. Součástí podkladů, tzv. předběžného projektu pro povolení je i hodnocení stavby z hlediska stavebněhistorického. Zodpovědný oblastní referent vybídne investora ke zhotovení SHP – pakliže již není součástí předběžného projektu – buďto externí firmou, či jeho provedením pověří interní oddělení na BLfD. Pracoviště SHP na BLfD dodává a kontroluje externí dílčí posudky. BLfD tedy SHP stanovuje jako podmínku nutnou pro provedení stavebních, statických, restaurátorských a dalších prací. Takto praktikovaný výkon památkové péče je stanoven památkovým zákonem 12, 5 (BLfD přináleží: 5. odborné poradenství a zhotovování posudků ve všech záležitostech památkového zákona a péče). Navíc je výkon památkové péče detailně regulován i Společným oznámením bavorského ministerstva vnitra z 27. července 1984 (*Gemeinsame Bekanntmachung*). Zde je vymezena v čl. 11 celková účast BLfD, v čl. 12 pravidelné poradenství v terénu, minimálně jednou za měsíc, v čl. 13: povolovací řízení a konečně v čl. 14 řízení ohledně žádosti o povolení. BLfD tedy funguje v systému státní památkové péče jako odborný poradce, přičemž na samotném výkonu státní památkové péče se v Bavorsku podílí 131 nižších památkových úřadů (obr. 4). Obdobné řízení platí samozřejmě i pro praktickou archeologii. SHP jsou podmínkou i u projektů, resp. předběžných projektů financovaných z tzv. Fondu odškodnění (*Entschädigungsfonds*), jehož celkový roční objem se pohybuje okolo 23 milionů eur (obr. 5). Pro jeho nárokování musí být stavba zvláštního významu, akutně ohrožená a navíc musí být vlastník insolventní, resp. v takovém postavení, jež mu neumožňuje sanaci plně či částečně finančně nést (*Unzumutbarkeit*). Z každé stavby, z každé sanované památky profitují kanceláře provádějící SHP, především však místní firmy participující na památkové rekonstrukci. Zde platí „zlaté pravidlo“: 1 euro státní investice uvede do pohybu dalších cca 9 eur ze soukromého sektoru. Bavorsko jako svobodný stát má tedy velký zájem na udržování památek jako takových, neboť představují zásadní ekonomický motor, zejména v demograficky slabších oblastech, jako jsou oblasti východního Dolního Bavorska, Dolních a Horních Frank, Horní Falce či Středního Švábska. Z tohoto důvodu jsou vlastníkům památek ze strany státu po dobu 10 let poskytovány i poměrně vysoké daňové úlevy a podpora ve formě finančních příspěvků.²⁸⁾

28) Informace na: http://www.blfd.bayern.de/hinweis_denkmaleigentuermer/foerderung_denkmalpflegerischer_massnahmen/index.php

Shrnuto: Provádění SHP není sice v bavorském památkovém zákoně explicitně uvedeno, vyplývá však ze zákonem definovaných úkolů systému bavorské památkové péče. Zapojení SHP v systému památkové péče se děje v oblastech inventarizace a výkonu památkové péče. Přičemž BLfD, jenž má právo SHP iniciovat a žádat po investorovi jako součást předběžného projektu, připadá při samotné rekonstrukci památkového objektu výlučně poradenská role. Veškeré otázky spojené s plánováním a prováděním dané sanace leží v kompetencích vlastníků, povolení staveb pak na nižších památkových úřadech, jež však musí ze zákona BLfD zapojit a koordinovat s ním jednotlivé kroky.

